

Mulgimaa

kuulsa jõukuse aluspanijaks oli 19.sajandi algul hoogustunud linakasvatus. Just Lõuna-Viljandimaa mulgid olid esimesed talupojad Eestis, kes pärisorjusest vabanemisel ostsid mõisnikelt talud päriseks. Täna tervitab igas mulgi kihelkonnas tulijat uhke puuskulptuur.

1. Kohe linnast väljudes on võimalus nii jalgsi kui rattaga võtta ette „**Rohelised rööpad**“ – matkarada mööda vana kitsarööpmelise raudtee tammi. Erinevate pikkustega rajad kutsuvad avastama teekonda Kivi taluni, Loodi raudteejaamani, sealt edasi Öisuni, Hallistesse, Abja-Paluoja ja Mõisakülani välja.
www.greenrailways.eu
2. Heimtali koduloomuuseumis – vanas külakoolimajas on võimalus tutvuda tekstiilikunstnik Anu Raua eestvedamisel kogutud rahvusliku käsitöö näidistega, näha vanu tarbeesemeid ja saada aimu saja aasta vanuse klassitoa sisustusest.
www.erm.ee/et/content/heimtali-muuseum | Tel +372 439 8126

3. **Heimtali mõisakompleks** asub Raudna ürgoru lõunaserval. 19.saj. rajatud mõisaansambli moodustavad klassitsistlik peahoone, valitsejamaja, tänaseks spordihooneks renoveeritud **ringtall**. Heimtali pargi rajas 19.saj. teisel poolel von Sieversite suguvõsa. See metsapark on allikaterohke laialeheline puistu, mis kasvab sügava salkoru küljel.
heimtali.vil.ee/mois/ | Tel +372 435 1098

Mõisa kõrvalhoones asub **Heimtali Loomestudio**, kus keraamikahuvilistel on võimlus käsi saviseks saada.
Tel +372 5665 3819

4. **Heimtali viinaköök**, mis hilisemalt olnud ka mõisa juustukoda, on meeldejäädv oma kauni loodusliku ümbruse ja nelja nurgatorni – tõmbekorstna tõttu. Viinaköögi kõrval asub Heimtali õpperada, mis tutvustab Eesti kõige levinumaid kõvalehtpuid. Õpperada koosneb kahest eri pikkusega rajast.

5. Loodi Looduspargi põhjaosa moodustab Viljandi ürgorg, mida peetakse Sakala vanimaks ürgoruks. **Sinihalliku Linnamäele** oli 12-13.saj. rajatud muinaseestlaste linnus. Allikaveele annavad sinaka varjundi põhjas olevad sinakashallid setted. **Sinihallikas** on tuntud ohvriallikana, mille veel olevat tervendav toime. Allika juurde juhatab Sinihalliku matkrada. Rada saab alustada nii vanast Sinihalliku

raudteejaamast kui Karksi–Nuia – Viljandi maantee poolsest otsast. Viimast varianti arvestades jõuate esmalt avarasse lõkkekohta, kus on mugav ka suuremal seltskonnal telkida.

13

6. Vahva sinise katusega maja esimesel korrusel asub **Mulgi savikoda**. Saviga mängimise–meisterdamise rõõmu ja ostumõnu saab siit igal juhul soovi korral kaasa!

www.mulgisavikoda.ee | Tel +372 5661 6526

7. **Risttee talu kaunis aed** ootab külastajat ettetellimisel

www.ristteetalu.eu | Tel +372 5566 1092

8. **Loodi–Püstmäel** kasvab Eesti vanimaid (rajatud 1820) ja suurimaid euroopa **lehise puustuid**. Üksikute puude kõrgus ulatub 42 meetrini.

14

Püstmäe talus Loodi külas asub Muinasjututalu, mille perenaine imepäraseid ja õpetlikke jutte vesta oskab.

www.piretpaar.com/jutumaja | Tel +372 51 40 242

9. Vana Loodi mõis on täna koduks–töökojaks rahvusliku puidutöö huvilistele. Kõrvalhoones hakkab silma **Maailma Kõige Üksildasem Lambipood**, kus müügil või eksponeeritud kohaliku meistri käe alla valminud ühest puust treititud erinevad lambivormid.

www.paikeseppu.ee | Tel +372 58 191 202

10. Mõisa taha rajatud **Loodi paisjärve** kaunis ümbrus on mõeldud puhkamiseks mitte ainult kohalikele, vaid ka kaugemalt tulijatele. Puhkeplatsi kõrvalt saab alguse **matkarada** Paistu maalilisesse ürgorgu, kus esineb arvukalt paljandeid. Neist suurimat kutsutakse **Loodi põrguks**, mille alumises osas asuvast koopast väljub allikas. Põrgusse pääseb ka Paistu viivalt teelt. Viidad juhatavad huvilise parklasse, kust paljandini on vaid mõnikümmend meetrit.

15

11. **Paistu Neitsi Maarja kirik**. Esimesed andmed Paistu kiriku kohta pärinevad aastast 1329 seoses leedulaste rüüsteretkega. Arvatavasti 13. saj lõpul ehitatud kivist kirik oli tornita. Säilinud on koori arhailine kaheksaosaline roidvõlv, mille tähistäevast imiteeriv maaling valmis 1903. 1862–66 ehitati kirikule torn. Kuulu järgi paistnud torn päris

kaugele, sellest tulnud ka kohanimi – Paistu. Täna Paistu keskuses püüab pilku uhke **puuskulptuur –Istuv mulk**

- 12. Holstre-Polli Vabaajakeskus** on aastaringsest hooldatavast erineva pikkuse ja raskusastmega rajad suusatamiseks, matkamiseks, orienteerumiseks ja mägijalgrattaga sõiduks. Puhkuseks ja pikniku pidamiseks on grillimisrestid ja varjualusega puhkekojad.
www.holstrepolli.ee | Tel +372 436 7829

- 13.** Teisel pool Viljandi järve linna ringtee ääres on **Kindral Johann Laidoneri** sünnikoht tähistatud mälestusmärgi ja puude alleega.
- 14.** Enne Mustlat, Viljandist ca 20,5 km kaugusel juhatab teeviit vasakule **Lusika tallu**, mille ilu on tunnustatud ka Eesti presidendi poolt. Terviserajad ja riituseplatsid on küllastajale avatud etteteatamisel.
lusikatalu.pri.ee | Tel +372 505 2697
- 15.** Kunagise **Mustla** piimatööstuse korstna ehk nüüdse **Mulgi Majaka** tipus lehvib 28 meetri kõrgusel Eesti lipp, mis on Pika Hermannii ja Suure Munamäe vaatetorni järel kolmas nii kõrgel lehviv sinimustvalge lipp Eestimaal. Asula keskel on vahva **Võrtsjärve-kujuga purskkaev**.

- 16. Tarvastu** olulisemaid vaatamisväärsusi on kindlasti **Peetri kirik**. Praeguse kiriku vanemad osad pärinevad arvatavasti 14. sajandist. Tollane kirik koosnes ruudukujulise põhiplaaniga pikihoonest ning kooriruumist, millest on näha keskaegsete altarite juurde kuulunud nišid koori idaseinas ja pikihoone kirdenurgas. Sõdades kannatanud kirik sai uue ilme 1771. a. meister Johann Christoph Knauti käe all. 1892. a. pikselöögist süttinud kiriku taastamistööd algasid 1893, sama aasta detsembris pühitseti taasvalminud kirik. Projekteerijaks ja ehitusmeistriks oli Põltsamaa kooliõpetaja Gustav Heinrich Beermann. Altarimaal “Kolgata” – Theodor Thieme, 1859. Orel – August Terkmann. Kirikust üle tee Tarvastu paisjärve ääres on puuskulptuurid „Õnnelik mulgi pere“.

Tarvastu mõis oli omal ajal kuulus siin toodetud piirituse poolest, mida talvel hobustega ka Riiga veeti. Mõisa peahoone on hävinud, kunagised kõrvalhooned on aga suuremad kogu Eestis. Paremini on püsima jäänud 1842. a. valminud kogukas ait, kus mõisaajal hoiti nii vilja kui viina ja mille katusel on praegugi alles paruni nimetähtedega viltu vajunud tuulelipp aastaarvuga 1842. Mõisa jagamisel pärast 1920. a. olevat viimane mõisnik Karl von Mensenkampff saanud

endale asunikutüki otse mõisa südames ja elanud kuni sõja alguseni Tarvastus.

Tarvastu Metsaparki jäävad **ordulinnuse varemed** ja **kabel**, mis on Mensenkampffide suguvõsa matmispaik. Tarvastu kuulus rippisild, mis mõisaproua jalavaeva perekonna hauakambri juurde olevat kergendanud, kingiti aga mõisniku poolt 1931. a. Viljandi linnale.

17. Mustlast edasi minnes võiksid suuna võtta Suislepa peale. **Uue-Suislepa mõis** tekkis pärast seda, kui Tsaar Paul I jagas kroonu valduse Suislepas kahte ossa. Suurema osa sellest sai endale tsaari soosik krahv Ernst Reinhold Mengeden, valduse hilisem omanik oli Karl Gustav von Krüdener. Mõisasüdame ehitamise kõrgajaks kujunes 19. saj. algus. Mõisa viljapuu aed sai kuulsaks Suislepa õunasordi järgi. Kohta, kus kasvas selle sordi tüvepuu, märgib praegu mälestuskivi. Hetkel asub peahoones kool. Kooli lähedal on Urka mälestuskivi, mis meenutab Suurt Näljaaega Suislepas 1695-1697.

www.suislepa.ee | Tel +372 525 4160

18. Nüüd tuleks sõita peateelt paremale, Kärstna poole. Varem Helme mõisa osa olnud Kärstnast tehti omaette valdus 1678. Mõisa härrastemaja ehitamise aega ei ole teada, kuid ehituse stiili järgi võib see olla 18. saj. keskpaik. Oma praeguse ilme sai **Kärstna mõisasüda** 20. saj. alguses. Härrastemaja eest lääne suunas saab alguse tammeallee, mis viib ühe kauneima klassitsistliku kunstiteoseni, mis Eestist leida – **Kindral Reinhold von Anrepi mälestusmärgini** Kärstna Kabelimäel – hiigelsuurel kivirahnul puhkab malmist lõvi, kohevalakaline pea käppadel (modelleerinud saksa skulptor Christian Daniel Rauch). Austerlizi lahingust kindralleitnandina väljunud ja 1807. a. langenud isale lasi selle 1844.a. püstitada Anrepi poeg kindralleitnant Joseph von Anrep. Tel +372 526 2901

Karksi poole suundudes tasub teada –

19. Karksi mõisasüda ei jää linnuse juurde, vaid paar kilomeetrit eemale Karksi asulasse. Seal on vaadata tiikidega kujundatud park ja mõned kõrvalhooned, milledest väärtuslikem on esiküljelt klassitsistliku rusteeringuga kaunistatud aidahoone. Säilinud on ka L-kujulise põhiplaani vormikas valitsejamaja.

20. Karksi linnusemägi ehk kantsimägi asub selle piirkonna kõige maalilisemas kohas. Arvatakse, et looduslikult hästi kaitstud jårsunõlvalisel mäel asus enne ristirüütlite vallutusi ka eestlaste

linnus. Esimese, sakslaste poolt sinna ehitada lastud linnuse, mis oli arvatavasti puust, põletasid leedulased 1298.a. maha. Kivilinnust hakati püstitama tõenäoliselt alles järgmise saj. algul. 1770-ndatel ehitati varemetesse barokkstiilis **Peetri kirik**, kasutades osaliselt linnuse alusmüüre. Halva pinnase tõttu on kirikutorn kaldunud üle meetri lääne suunas. Peale Põhjasõda andis keisrinna Jelisaveta Petrovna Karksi mõisa tasuta kasutada ühele oma väejuhtidest, Georg Reinhold Lievenile. Kirikust põhja pool asub **feldmarssal Lieveni matusekabel**, mis ehitati 1730.

21. Murri häärber on ainulaadse arhitektuuriga kahekorruline Lõuna-Eesti taluniku häärber, mida võib pidada Eesti iseseisvuse esimeste aastakümnete talukultuuri näidiseks. Talu esimene peremees oli Jaan Puskar, kes sai ärklikorusega taluhoone ja maa omanikuks 1900. a. Kahjuks ei suudetud talu edukalt majandada ja see läks 1925. a. võlgade katteks Sakala pangale.

Sõjajärgsetel aastatel kasutasid hooneid Kurvitsa aiandussovhoos ja Õisu sovhoos. Täna on hooned ja iluaed taastatud.
Tel +372 56 958 776

22. Oti õunapuu on Eesti vanim ja jämedaim metsõunapuu, mille ümbermõõt on 488 cm ja kõrgus 11 m. Vaatamata 2019.a. tormikahjustustele püsib puu veel elus.

23. Polli mõis oli esialgu vaid Karksi karjamõis. Iseseisvaks sai see 1720. aastate lõpul. Hästi hooldatud majandina sobis mõis peale maareformi suurepäraselt õppebaasiks, mistõttu 1920.aastal toodi siia põllumajanduskool, mis keskendus aiandusele. Aianduskoolist välja kasvanud **Polli Aiandusuringute Keskus** on tänaseks kolinud mõisahoonetest välja. Uue omaniku toel taastatakse vanu mõisahooneid.

24. Karksi-Nuia piiril, ürgoru serval puhkab skulptuurina jalgu sealtkandist pärit kirjanik August Kitzberg (monumendi autor Jaak Soans). Linna südames, kultuurikeskuse ees püüab pilku **puuskulptuur "Tantsivad mulgid"**. Enne sissesõitu paremale jääb 6 km pikkune Sokaoru suusa- ja terviserada.

Karksi-Nuias Uus t. 13 asub Enno Alliku ateljee-maaligalerii, kus etteteatamisel on võimalik külastada näitust ja kohtuda kunstniku endaga.

Tel +372 566 31522

40

25. Karksi-Nuiast Kõvakülani sõites leiata **Mulgi Pruulikoja**, kus kohalik õllemeister selle kandi õllepruulimise traditsiooni püüab jätkata. Astu läbi ja ehk õnnestub sul kohalikku käsitööõlut maitsta või kaasa osta. www.mulgipruul.ee | Tel +372 502 9516

26. Karksi-Nuiast Lilli poole endises Polli metskonna hoones asub **Lilli loodusmaja**. Hooned pärinevad 1865. aastast, kui Polli mõisnik ehitas Lilli karjamõisasse metsahärrale elumaja. Loodusmaja juurest juhatab infotahvel õpperajale. Mõõda põlist alleed viib matkarada edasi metsa ja kauni pihlakasaluni. Rajal saab imetleda haruldast kopsusamblikku ning kuulata metsavaikust. Üks raja haru juhatab matkaja pätsikujulise Virapuu rändrahnuni.

33

27. 1,5 km kaugusel Lilli küla keskusest saab alguse **Teringi õpperada**, mis tutvustab Teringi maastikukaitseala – mosaiikset soomaastikku. Rada on varustatud infotahvlitega.

34

28. Mälestusmärk Balti keti 20. aastapäevaks avati Lilli-Ungurini piiripunktis 2009.a. Ausammas, mis asupaigaga on küll Lätimaa piirides, kujutab metallseinast väljalõigatud elusuuruses seitset inimfiguuri, kes seisavad pikas reas käest kinni. Igaüks võib asuda figuuri kohale ja tunda nii ennast seismas Balti ketis. 23. augustil 1989. aastal, Molotov–Ribbentropi pakti viiekümnendal aastapäeval, ühendas ligi kaks miljonit inimest Tallinnast Vilniuseni oma käed 600 kilomeetri pikkuses inimketis, et vägivallatult protestida paktist tulenenud Nõukogude okupatsiooni vastu Eestis, Lätis ja Leedus. UNESCO kandis Balti keti maailma mälu registrisse.

29. Karksi-Nuiast edasi Abja poole sõites jääb 3 km pärast paremale **Kitzbergi tubamuuseum**. Ametilt oli Eesti kirjanduse klassik vallakirjutaja ja kohtu notar. Siinmail on ta saanud inspiratsiooni oma teoste kirjutamiseks (tuntuim teos “Libahunt”). Muuseumis saab tutvuda põhjalikult Kitzbergide suguvõsa ja August Kitzbergi loominguga, tellida teejuhi seiklemaks kirjaniku loominguradadel. www.mellini.ee | Tel +372 433 1116

30. Mõned kilomeetrid edasi jääb teisele poole teed **Lopa paljand** – pikim koobastik Eestis. Paljandi leidmiseks tuleks üles otsida Lopa talu heinamaad, matkates Atika bussipeatusest vasakule ja talu juurest veel kord vastakule.

- 31. Abja mõis** rajati 16. sajandi II poolel. Mõisa peahoone on ehitatud klassitsistlikus stiilis 19. sajandi I veerandil. Säilinud on omapärane munakivitee, peahoone ümber on park. Praegu on mõisasüda erakätes.
- 32. Õisu mõis** on rajatud 18.-19.saj. vahetusel. Varaklassitsistlikus stiilis Härrastemaja loob esinduslikuks lai ja kõrge paraadtreppe valgest marmorist skulptuuridega. Mõisaansamblisse kuuluvad mitmed kõrvalhooned, millest üks huvitavamaid on nn. kõvertall.
Tel +372 562 40167

Peahoone taha jääv inglise stiilis park on liigirikas. Mõisa kõrval Õisu maastikukaitsealal asub **matkarada**. Rada kulgeb maalilise Vidva oja 20 meetrilistel nõlvadel, kus saab näha mitut 8 -14 meetri kõrgust punast ja kollakat liivakivi paljandit. Oruveerude ülemises osas kasvab vanu, veel mõisa ajast säilinud tammi, saari ja vahtraid. Matkaraja trepid, sillad ja platvormid on hiljuti renoveeritud.

30

Mõisa peamaja lähedal asub vana **sepikoda**, kuhu ette tellimisel on võimalik sisse astuda ja tutvuda vanade sepatööga seotud tööriistadega. Kui veab, siis pajatab peremees selle kõrvale muhedaid lugusid mulkidest. Tel +372 5118 697

- 33. Hallistes** on alles nostalgiline söökla, kus siiakanti juhtudes kindlasti keha võiks kinnitada. **Püha Anna kirik** taastati kohalikul algatusel ja jõul. Algne hoone ehitati arvatavasti 15.saj. teisel poolel. Praegu on see Eesti ilusamaid ja modernsemaid kirikuid, kus muuhulgas väärib vaatamist Jüri Arraku altarimaal. Halliste kirikut ja Abja mõisat ühendavale vanale teele on rajatud Indu matkarada.
- 34. Kulla leerimaja.** 1902. aastal valminud maja täitis oma algset ülesannet kuni Eesti Vabariigi loomiseni, seejärel muutus hoone koolimajaks. Täna võib peale pikka ja põhjalikku restaureerimistööd nimetada seda üheks kaunimaks vallamajaks ja maaraamatukoguks Eestis. Lihtsa luksuse eest peab tegelikult tänama eelmise sajandivahetuse Mulgimaa talude peremehi. Sel perioodil oli talusid sisustades komme eeskujuks võtta mõisnike. Nende elustiili jälgendati eluruumide sisustamises, rõivastuses, söökides, käitumises ja muudes eraelu aspektides.
Tel +372 436 3175

35. Kultuuriloolise Mulgimaa pealinn **Abja-Paluoja** asub maalilise Halliste ürgoru veerel. Tulijaid tervitab **puuskulptuur Mulgi mees**. Käsitöölise ja kaupmeeste alevikuks kujunes see paik 1890. aastail ja arenes jõudsalt edasi tänu raudtee avamisele.. Vaatamist väärivad endine pangahoone – praegune postkontor ning uusklassistsiitlikus stiilis kultuurimaja. Jalutuskäigu kaugusel kesklinnast asub kaunis Abja paisjärv. Abjast ca 2 km Pärnu poole jäävad endised Abja linavabriku hooned.

29

36. Mulgi muuseum asub endise Uue-Kariste mõisa antvarkide majas ja eksponeerib Uue-Kariste valla külade inimeste eluolu nii esemete, fotode kui ka mälestuste kaudu.

Muuseumi külastuse eest tasumine on annetuslik.

www.facebook.com/mulgikylamuuseum | Tel +372 520 4205

37. Edasi Mõisaküla poole sõites 7. kilomeetril Laatre teeristil näitab teeviit paremale – **Hendrikhansu paljand**. Sõites 5 km Vana-Kariste poole suunab teetähis veelkord paremale ja umbes 500 m pärast on Hendrikhansu liivapaljand. Paljandi kogupikkus on 67 m ja kõrgus 6,9 m. Paljandi seinalt on leitud monogramme, mis kannavad aastanumbrit 1800 ja tunduvad oma kalligraafiliste tähtedega kui liivasse raiutud kunstiteosed. Legendi järgi elas ja tembutas siin vanapagan.

38. Mõisaküla asula kujunes pärast Pärnu-Valga kitsarööpmelise raudtee rajamist 1895. Väikelinna arengust annab ülevaate linna muuseum. **Mõisaküla muuseumi** püsinäitus tutvustab Mõisaküla ajalugu alates asula tekkimisest, linna haridus- ja kultuurielu ning sporditegevust. Et Mõisaküla tekkimine ning areng on väga tihedalt seotud raudteega, siis on ka suur osa eksponaate raudteeteemalised. Muuseumi väärtuslikemaid esemeid on kahtlemata Mõisakülalt sirgunud olümpialase, raskekaalu tõstja Arnold Luhaääre olümpiamedalid.
Tel +372 435 5607

Huvipakkuvad kohad on **Maarja-Magdaleena kirik ja puuskulptuur „Mulgi lapsed“**

